

WPROWADZENIE DO BADAŃ NAD PROBLEMAMI ROZWOJU WSPÓŁCZESNEGO MIASTA

Współczesne miasta borykają się z wieloma problemami rozwojowymi, które stają się obecnie przedmiotem intensywnych badań w Polsce i za granicą, w środowisku naukowym i jednostkach samorządowych. Badania nad problemami rozwoju współczesnego miasta są aktualnie prowadzone w Urzędzie Miasta Poznania przy okazji realizacji projektu międzynarodowego *Cities of change – cooperation of cities in the field of city development* finansowanego przez Komisję Europejską w ramach programu „Europa dla Obywateli”.

Badania nad problemami rozwoju współczesnego miasta zostały szczególnie ukierunkowane na problemy związane z zarządzaniem miastem, w tym zwłaszcza te odnoszące się do monitoringu strategicznego, konsultacji społecznych oraz badań jakości życia. Zawężenie badań do tych trzech grup problemów w istotnym stopniu zostało zdeterminowane przez samych uczestników projektu *Cities of change*, którzy w trakcie wymiany wiedzy i doświadczeń zwrócili uwagę na ich aktualność i rosnące znaczenie, zarówno w wymiarze naukowym, jak i praktycznym. Należy podkreślić, że istotność poruszanych problemów w wymiarze międzynarodowym najlepiej odzwierciedla fakt, że uczestniczą w nim przedstawiciele środowisk samorządowych i naukowych wielu miast i regionów europejskich, jak: Bolonia, Bukareszt, Dyneburg, Dublin, Florencja, Haga, Hengelo, Kłajpeda, Murcja, Padwa, Poznań, Rennes, Wolverhampton, Region Metropolitalny Hanower-Brunszwik-Getynga-Wolfsburg.

Celem przyświecającym badaniom nad wybranymi problemami współczesnego miasta przy okazji realizacji projektu była integracja wysiłków badawczych możliwie szerokiego środowiska naukowego i praktyków zarządzania wokół wybranych kwestii o strategicznym znaczeniu dla rozwoju dzisiejszych miast oraz wydanie tego zeszytu. Osiągnięcie tego celu zachęciło do wykorzystania zasobów wiedzy profesorów o wielkim i uznanym autorytecie naukowym, a także ośmieliło do sięgnięcia do wyników badań młodych naukowców stawiających odważne pytania naukowe i ciągle poszukujących na nie odpowiedzi. Dodało jednocześnie odwagi do skorzystania z wiedzy i doświadczenia wybitnych przedstawicieli samorządu, którzy podjęli badania na kanwie praktycznych obserwacji.

Dzięki integracji wysiłków badawczych tak szerokiego i zróżnicowanego spektrum autorów udało się osiągnąć efekty synergii w spojrzeniu na problemy rozwojowe współczesnych miast. Należy jednak podkreślić, że niektóre kwestie w artykułach zostały jedynie wywołane, a po lekturze innych moż-

na mieć odczucie o niedoskonałości pewnych treści, najczęściej w związku z nieprecyzyjnymi jeszcze rozstrzygnięciami w literaturze przedmiotu co do aparatu pojęciowego.

Objęte badaniami problemy rozwojowe współczesnego miasta nie poddały się grupowaniu w bloki tematyczne wynikające z nazwy czasopisma „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, a więc na problemy: prawnicze, ekonomiczne i socjologiczne. Niemożliwe okazało się również jednoznaczne pogrupowanie problemów na związane z: monitoringiem strategicznym, konsultacjami społecznymi oraz badaniami jakości życia. W rezultacie niezbędne okazało się wprowadzenie nowej kategoryzacji problemów, wyodrębniono więc ostatecznie następujące obszary tematyczne: strategia rozwoju miasta, formy uspołecznienia planowania przestrzennego, partycypacyjne instrumenty zarządzania, gospodarka miasta, perspektywy rozwoju miasta. Takie pogrupowanie problemów rozwoju współczesnego miasta podkreśla, że badania zaprezentowane w zeszycie miały wielowymiarowy, a przez to nieszablonowy charakter – są interdyscyplinarne.

Na problemy rozwoju miasta wzięto ogląd z wielu perspektyw. Spojrzenie na miasto jako na system poprzedziło przypomnienie poglądów Floriana Znanickiego (1852-1958) oraz Janusza Ziółkowskiego (1924-2000) – dwóch wybitnych profesorów, twórców poznańskiej socjologii miasta – na problem wartościowania przestrzeni. Stanisław Lisiecki w artykule *Florian Znanicki i Janusz Ziółkowski. O tradycji i kontynuacji badań nad wartościowaniem przestrzeni miasta* nie tylko przypomniał bogaty dorobek obydwu poznańskich socjologów, ale również zachęca do korzystania z tego dorobku przy poszukiwaniu rozwiązań współczesnych problemów rozwojowych miasta, zwłaszcza w kontekście budowania jego tożsamości, istnienia centrum miasta oraz rewitalizacji przestrzeni miejskiej.

Do identyfikacji problemów rozwojowych współczesnych miast oraz poszukiwania rozwiązań na gruncie ujęcia systemowego skłania artykuł Jerzego J. Paryska. Już sam tytuł *Miasto w ujęciu systemowym* sugeruje, że przedstawione zostaną główne ujęcia systemowe miasta. W artykule zaprezentowano trzy ujęcia: społeczno-ekonomiczne, ekologiczne oraz organicystyczne. Wykazano, że rozwoju społeczno-gospodarczego oraz przestrzennego współczesnego miasta nie da się zaplanować i koordynować bez świadomości jego systemowej natury.

Artykuły wprowadzające w problematykę rozwoju współczesnego miasta, odwołujące się do dorobku poznańskiej socjologii miasta od 1920 r. oraz systemowego spojrzenia na rozwój miasta stały się punktem wyjścia do przedstawienia wyników badań w wyszczególnionych obszarach tematycznych. Bogate doświadczenia Poznania w zakresie wykorzystywania myśli strategicznej w zarządzaniu miastem, już od początku transformacji ustrojowej w Polsce, zadecydowały o tym, że problematyka strategiczna pierwszego obszaru tematycznego – Strategii rozwoju miasta – w większości artykułów odnosi się do tego miasta.

Wyniki badań nad strategią rozwoju miasta otwiera artykuł Elżbiety Gołaty: *Demograficzne uwarunkowania rozwoju miasta Poznania*. W artykule

przedstawiono trendy w zakresie liczby mieszkańców miasta Poznania w ujęciu *ex post* i *ex ante*, a także zidentyfikowano powiązania i relacje między rozwojem demograficznym miasta i otaczających je obszarów podmiejskich w zakresie starzenia się społeczeństwa, rynku pracy oraz poziomu wykształcenia. Problematyka podjęta w artykule jest istotna strategicznie w związku z narastającą intensywnością przemian demograficznych, których konsekwencje trzeba rozpatrywać w perspektywie długookresowej.

Strategia rozwoju miasta powinna brać pod uwagę wyniki pomiaru jakości życia mieszkańców, zarówno na etapie formułowania strategii, jak i jej realizacji. Artykuł Zbigniewa Woźniaka *Cykliczne badania jakości życia narzędziem wsparcia miejskiej strategii rozwoju* takie podejście do budowania i wdrażania strategii miejskiej uważa za wyraz pluralistycznego i partycypacyjnego podejścia w relacjach władz miejskich z mieszkańcami.

Problemu badania jakości życia dotyka również artykuł Michała Czepkiewicza i Piotra Jankowskiego – *Analizy przestrzenne w badaniach nad jakością życia w miastach*. Skoncentrowano się w nim na wykazaniu użyteczności analizy wskaźników społecznych i ekonomicznych w mniejszych jednostkach agregacji przestrzennej, analizy wskaźników geograficznych opisujących fizyczne cechy środowiska miejskiego, analizy satysfakcji mieszkańców z różnych aspektów otoczenia miejsca zamieszkania oraz analizy użytkowania i ocen jakości przestrzeni miejskiej w ramach analizy strategicznej na potrzeby zarządzania strategicznego miastem.

W obrębie zagadnień związanych z analizą strategiczną sytuuje się artykuł Adama Drobnika *Koncepcja urban resilience: narzędzie strategicznej diagnozy i monitoringu miast*. W artykule zaprezentowano metodykę analizy i oceny prężności miejskiej, którą poddano weryfikacji w warstwie empirycznej na przykładzie wybranych polskich miast. Zaproponowane narzędzie do zarządzania strategicznego miastem umożliwi dokonanie diagnozy strategicznej, opierając się na atrybutach prężności i wrażliwości systemu miejskiego.

Całościowe spojrzenie na zarządzanie strategiczne rozwojem gminy występuje w artykule Marka Ziółkowskiego: *Strategiczne zarządzanie rozwojem gminy*. W artykule szczególnie zaakcentowano potrzebę uwzględniania w zarządzaniu gminą działań o charakterze marketingowym. Takie podejście, zdaniem autora, zwiększa efektywność procesów rozwojowych współczesnego miasta.

Rozwój współczesnych miast coraz częściej odbywa się w kontekście tworzenia metropolii. Ujęcie modelowe czynników determinujących budowanie spójności w obszarach metropolitalnych na zasadzie partnerstwa międzysamorządowego przedstawia artykuł Jacka F. Nowaka – *Model rozwoju spójności obszarów metropolitalnych*.

Monika Matusiak w artykule *Zarządzanie strategiczne w dużych miastach w Polsce* odwzorowała pełny cykl strategiczny dla dużego miasta. Za szczególnie cenne trzeba uznać położenie akcentu na kwestie monitoringu strategicznego.

Aktywna partycypacja społeczna w procesach planowania przestrzennego ma istotne znaczenie dla prawidłowego rozwoju miasta. Coraz częściej stosowaną formą uspołecznienia planowania przestrzennego są konsultacje spo-

teczne. Dzięki dobrze zaplanowanemu oraz sprawnie przeprowadzonemu procesowi uspołecznienia planowania przestrzennego miasto może odnieść wiele korzyści. Na te kwestie zwrócono uwagę w kolejnym obszarze tematycznym zeszytu, który poświęcono formom uspołecznienia planowania przestrzennego.

Artykuł Sławomira Pawłowskiego *Konsultacje obligatoryjne i fakultatywne w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym a zakres uspołecznienia procesów planowania przestrzennego* poświęcono wnikliwej analizie regulacji prawnych odnoszących do planowania i zagospodarowania przestrzennego. Szczególnie cenne wydaje się uwypuklenie znaczenia konsultacji społecznych o charakterze fakultatywnym.

Istotne problemy związane z uspołecznieniem procesu planowania przestrzennego w kontekście doświadczeń miasta Poznania porusza artykuł Tomasza Kaczmarka i Michała Wójcickiego *Uspołecznienie procesu planowania przestrzennego na przykładzie miasta Poznania*. Autorzy, posiłkując się wynikami badań ankietowych przeprowadzonych wśród uczestników konsultacji społecznych w Poznaniu w latach 2012-2013, starają się przedstawić stan uspołecznienia procesu lokalnego planowania przestrzennego w Polsce.

Dla rozwoju współczesnych miast coraz większe znaczenie ma partycypacja mieszkańców w podejmowaniu najważniejszych decyzji oraz właściwa współpraca instytucji miejskich ze społeczeństwem. Aby zarządzanie partycypacyjne miastem przynosiło pozytywne efekty, konieczne jest stosowanie odpowiednio dobranych instrumentów zarządzania w tym zakresie.

Szczególne znaczenie dla rozwoju partycypacji społecznej mają technologie informatyczne, które sprawiają, że partycypacja obywatelska w życiu publicznym przybiera formę elektroniczną. Podstawowe funkcje e-partycypacji oraz stosowane w niej narzędzia przedstawiono w artykule Piotra Matczaka, Krzysztofa Mączki i Macieja Milewicza *E-partycypacja: zastosowania sondaży internetowego jako narzędzia partycypacyjnego*. W artykule zwrócono szczególną uwagę na sondaż internetowy jako narzędzie partycypacji społecznej, głównie na przykładzie miasta Poznania.

Partycypacyjne instrumenty zarządzania są stosowane w coraz większej liczbie procesów związanych z rozwojem miasta. Przykładem takiego procesu jest rewitalizacja obszarów miejskich. O randze konsultacji społecznych w tych procesach traktuje artykuł Dominiki Muszyńskiej-Jeleszyńskiej *Znaczenie konsultacji społecznych w procesach rewitalizacji obszarów miejskich*.

W sposób ogólny problem partycypacyjnych instrumentów zarządzania ujęto w artykule Henryka Gawrońskiego *Efektywność partycypacyjnych instrumentów zarządzania miastem*. Autor stara się dowieść, że partycypacyjne zarządzanie miastem przekłada się na wyższą efektywność podejmowanych decyzji i działań.

Zmiany zachodzące w otoczeniu współczesnych miast jeszcze bardziej uwypukliły znaczenie silnej gospodarki dla ich rozwoju. Konkurencyjność gospodarcza miasta ma absolutnie strategiczne znaczenie dla jego rozwoju, zwłaszcza że sprzyja ostatecznie podnoszeniu jakości życia jego mieszkańców.

Paweł Antkowiak i Robert Kmiecik swoim artykułem *Udział przedsiębiorców w podejmowaniu decyzji publicznych w sferze gospodarczej na poziomie lokalnym* otwierają w zeszycie blok tematyczny – gospodarka miasta. W artykule przedstawiono rolę i znaczenie silnego samorządu gospodarczego jako

partnera dla samorządu terytorialnego przy podejmowaniu decyzji w zakresie rozwoju gospodarki miasta.

Coraz większe znaczenie dla rozwoju współczesnych miast i ich gospodarek ma przestrzeń czasu wolnego, współczesne miasto staje się coraz bardziej miejscem konsumpcji, a nie produkcji, a usługi w zakresie kultury, sportu, sztuki są usługami komercyjnymi. Andrzej Kowalczyk i Marta Derek w artykule *Przestrzeń czasu wolnego w polityce dużych miast* zajęli się problemem prowadzenia polityki miejskiej w tym zakresie.

Rosnąca konsumpcja w mieście uzasadnia pytanie o wyznaczniki decyzji zakupowych, o czym traktuje artykuł Pawła Bartkowiaka i Bogdana Sojki *Wyznaczniki decyzji zakupowych towarów konsumpcyjnych mieszkańców Poznania i Wielkopolski*. W artykule zidentyfikowano czynniki wpływające na decyzje konsumenta o zakupie wybranych towarów.

Tworzenie wartości w spółkach giełdowych z Wielkopolski to tytuł artykułu autorstwa Jarosława Nowickiego. Mając na względzie postrzeganie rozwoju miasta Poznania w kontekście wyników ekonomicznych generowanych w spółkach giełdowych z Wielkopolski, w artykule przedstawiono sytuację w zakresie tworzenia wartości w tych przedsiębiorstwach w latach 2010-2013 w myśl koncepcji VBM.

Artykuł Justyny Tanaś *Użytkowanie nieruchomości lokalowych w strefie centralnej Poznania* odnosi się do zmian w zakresie sposobów użytkowania nieruchomości lokalowych na wybranych ulicach centrum Poznania. Analiza została przeprowadzona przede wszystkim przez pryzmat funkcji, jaką pełni obszar, w którym nieruchomości lokalowe były usytuowane.

Problemu modernizacji administracji publicznej z perspektywy obszaru metropolitalnego dotyka artykuł Macieja Magiery (*Modernizacja administracji publicznej z perspektywy obszaru metropolitalnego*). Znaczenie działań modernizacyjnych słusznie uwypuklono w kontekście ryzyka towarzyszącego rozwojowi i zarządzaniu tym obszarem.

Perspektywy rozwoju miasta to ostatni blok tematyczny zeszytu. Rafał Drozdowski w artykule *W stronę miastotwórczego bezruchu?* stawia pytanie o sposób podchodzenia do idei partycypacji, „różnorodnych form miejskiego aktywizmu” i – jak to określa – „pułapek obywatelskiego zaangażowania”. Podnosi konieczność „istotnego zrewidowania naszych wyobrażeń o społecznym konstruowaniu miasta”.

Z kolei Przemysław Pluciński w artykule *Im lepiej, tym gorzej albo widmo kryzysu miejskich ruchów społecznych?* zajmuje się potencjalnymi konsekwencjami rosnącej obecności miejskich ruchów społecznych w sferze publicznej, zarówno dla samej socjologii, jak i ich instytucjonalizacji.

Kierunkiem intensywnego rozwoju miast w przyszłości może okazać się stwarzanie możliwości pracy w przestrzeni publicznej. Tym zagadnieniem zajął się Maciej Frąckowiak w artykule *Praca. Przemiana materii w mieście*.

Niniejszy zeszyt ma kilka charakterystycznych cech: 1) przedstawia wyniki badań nad problemami rozwoju współczesnych miast prowadzonych w uznanych krajowych i zagranicznych ośrodkach akademickich; 2) odnosi się do fundamentalnych kwestii rozwojowych współczesnego miasta z różnych perspektyw, co świadczy o interdyscyplinarnym spojrzeniu; 3) sygnalizuje potencjalne kierunki dalszych badań nad problemami rozwoju współczesnych miast;

4) w wyraźny sposób eksponuje dorobek Poznania w zakresie wdrażania metod i technik zarządzania strategicznego na gruncie doświadczeń Urzędu Miasta Poznania.

Powstanie niniejszego zeszytu wymagało wiele wysiłku. Wiele pracy musieli włożyć autorzy poszczególnych artykułów, aby w relatywnie krótkim czasie przygotować teksty prezentujące wyniki badań nad problemami rozwojowymi współczesnych miast, które z natury są wielowątkowe i skomplikowane.

Koncepcja naukowa publikacji wykryształizowała się, a następnie została zrealizowana w wyniku intensywnych prac Rady Naukowej Projektu Międzynarodowego *Cities of Change – Cooperation of Cities in the Field of City Development*. Pragnę podziękować wszystkim członkom Rady, w szczególności Pani Profesor Teresie Rabskiej, Panu Profesorowi Rafałowi Drozdowskiemu oraz Panu Profesorowi Tadeuszowi Strykiewiczowi, a także Komitetowi Redakcyjnemu i Redakcji „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” za konstruktywne podejście do idei opracowania poświęconego badaniom nad rozwojem współczesnego miasta.

Finalne podziękowania skierowane być powinny do Urzędu Miasta Poznania. Dzięki inicjatywie i zaangażowaniu UMP, jeszcze w 2013 r., możliwe okazało się uruchomienie projektu międzynarodowego *Cities of change*. Szczególna w tym rola ówczesnego wiceprezydenta miasta Poznania – Pana Tomasza Kaysera oraz Pani Iwony Matuszczak-Szulc – zastępcy dyrektora Wydziału Rozwoju. Podziękowania należą się także obecnym władzom miasta Poznania, które wspierają działania związane z realizacją projektu, również te o charakterze naukowym.

Cezary Kochalski
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Przewodniczący Rady Naukowej
Projektu Międzynarodowego *Cities of Change*
– *Cooperation of Cities in the Field of City Development*

INTRODUCTION TO THE RESEARCH INTO THE DEVELOPMENTAL CHALLENGES OF CONTEMPORARY CITIES

Cities today are facing many developmental challenges which have recently become the subject of wide and detailed research in Poland and abroad by scientists as well as officials at units of territorial centres of local government. Studies on problems encountered by developing cities today are also being conducted at the City Office in Poznań, within an international project *Cities of change – cooperation of cities in the field of city development* financed by the European Committee as part of the programme Europe for Citizens.

The three groups of tasks on which contemporary cities focus in particular, are city management and strategic monitoring, social consultations, and surveys on the quality of life. This narrowing of the main focus of city development to three main issues has been largely the responsibility of local authorities and scholars, participants of an international project *Cities of change*, representing many European cities and regions from Bologna, Bucharest, Dublin, Dyneburg, Florence, Hague, Hengelo, Klaipeda, Murcia, Padua, Poznań, Rennes, Wolverhampton, and the Metropolitan Region Hannover-Braunschweig-Göttingen-Wolfsburg.

The purpose of the research into selected problems facing today's cities was to integrate the efforts and experiences of a wide circle of scientists and practitioners (city managers) in a debate on strategic issues of significant importance for the development of cities today leading to the publication of this volume. The successful accomplishment of this task meant, on the one hand, relying on the vast knowledge of recognised scholars, and on the other, involving in the research young academics who do not hesitate to ask daring questions and embark on a long quest to answer them. It also encouraged us to integrate the expertise and experience of leading members of local authorities who agreed to put down on paper and share findings of their research prompted by practical observations.

This approach allowed to combine a broad and diverse spectrum of opinions and research results that together constitute a synergic view of the developmental challenges that face contemporary cities. And yet, certain issues have only been raised, others merely touched upon, thus leaving a certain feeling of incompleteness or imprecision, usually due to the still lingering need for clear solutions regarding the conceptual apparatus.

The issues analysed, however, have failed to fall into the thematic blocks characteristic of the journal *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, which are legal, economic and sociological. It also turned out impossible to draw clear-cut lines between issues related to strategic monitoring, social consultations, or a quality of life survey. As a result it became necessary to introduce a new 'categorisation' of issues, which now have been divided into the following thematic areas: strategy of city development, forms of participatory spatial planning and making it a social issue, participatory instruments of management, public administration, city economy and city development prospects. Such grouping underlines the multi-dimensional, non-standard and interdisciplinary character of the research conducted and its results.

